



**URFÎ-İ ŞİRÂZÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE  
EDEBİYATIMIZA YANSIMALARI**  
**URFÎ-İ SHÎRÂZÎ'S LIFE, WORKS, LITERARY PERSONALITY AND  
REFLECTIONS ON OUR LITERATURE**

**MEHMET AKİF GÖZİTOK**

Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü  
makif.gozitok@erzurum.edu.tr

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute  
III/7 (Özel Sayı), Aralık | December 2018, Erzurum  
ISSN: 2149-939X

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article  
Geliş Tarihi | Received Date : 10.12.2018  
Kabul Tarihi | Accepted Date : 27.12.2018  
Sayfa | Pages : 25-56  
DOI- : <http://dx.doi.org/10.29157/etusbe.87>

*This article was checked by*





## URFÎ-İ ŞİRÂZÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE EDEBİYATIMIZA YANSIMALARI\*

Mehmet Akif GÖZİTOK

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), C.III S.7, Aralık 2018, Sayfa: 25-56

### ÖZET

Bâbürlüler Devleti'nin üçüncü hükümdarı olan Ekber Şah'ın birleştirici politikaları sayesinde Arap, Fars ve Türk medeniyetlerinin Hindistan medeniyetiyle mezcedilmesi, şiir alanında yeni bir üslubun gelişmesine zemin hazırlamıştır. Neş'et ettiği topraklara nispetle sebk-i Hindî olarak anılan bu yeni üslup, duygu ve hayallerin orijinal ve girift mazmunlarla, ince hayallerle belîğ ve fasih bir şekilde şiire yansıtılması; şiirde anlamın geri plana itilip, mananın müphemleştirilerek az kelime ile çok şey ifade edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada, sebk-i Hindî akımının kurucularından ve en önde gelen temsilcilerinden biri olan Urfî-i Şîrâzî'nin hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti üzerinde durulacak; Türk şairlerinin şiirlerinden hareketle Urfî'nin Türk şairleri üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Urfî-i Şîrâzî, sebk-i Hindî, Hayatı, Eseleri, Yansımaları.

### URFÎ-İ SHÎRÂZÎ'S LIFE, WORKS, LITERARY PERSONALITY AND REFLECTIONS ON OUR LITERATURE

#### ABSTRACT

Thanks to the unifying policies of Ekber Shah, the third ruler of the state of Babür, founded by Babür Shah in India; that the Arab, Persian and Turkish civilizations were brought together with the civilization of India prepared a basis for a new style in the field of poetry. This new style, referred to as sebk-i Hindî regarding the lands where it had been formed, is defined as pushing the meaning of poetry into the background and expressing many things with few words by ambiguating the meaning via literarily and eloquently reflecting emotions and dreams with original and intricate imagery and subtle dreams. In this study, the life, works and literary personality of Urfî-i Shîrâzî, one of the founders and leading representatives of sebk-i Hindî movement, will be emphasized; the impact of Urfî-i Shîrâzî on the Turkish poets will be determined based on the poems by Turkish poets.

**Keywords:** Urfî-i Shîrâzî, sebk-i Hindî, life, works, reflections.

---

\* Bu makale, *Tellizade Vehbî ve Urfî-i Şîrâzî Divanı Şerhi (İnceleme-Tenkitli Metin)* isimli doktora tezinden üretilmiştir.

## Giriş

Hindistan'da Bâbü'r Şah (ö. 937/1530) tarafından kurulan Bâbürlülük Devleti'nin (1526-1858) üçüncü hükümdarı olan Ekber Şah'ın (ö. 1014/1605) birleştirici politikaları sayesinde Arap, Fars ve Türk medeniyetlerinin Hindistan medeniyetiyle mezcilmesi şiir alanında da yeni bir üslubun gelişmesine zemin hazırlamıştır. Neş'et ettiği topraklara nispetle sebk-i Hindî olarak anılan bu yeni üslup, duygu ve hayallerin orijinal ve girift mazmunlarla, ince hayallerle belîğ ve fasih bir şekilde şiire yansıtılması; şiirde anlamın geri plana itilip, mananın müphemleştirilerek az kelime ile çok şey ifade edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Sebk-i Hindî'nin Fars edebiyatındaki en önemli temsilcileri Urfî-i Şîrâzî, Feyzî-i Hindî, Zülâlî-i Hansârî, Tâlib-i Âmülî, Kelîm-i Kâşânî, Mirza Celâl Esîr, Sâib-i Tebrîzî, Şevket-i Buhârî ve Bîdil gibi şairlerdir. Bu yeni üslubun edebiyatımızda en çok okunan temsilcileri ise hiç şüphe yok ki Urfî-i Şîrâzî, Feyzî-i Hindî, Sâib-i Tebrîzî ve Şevket-i Buhârî'dir. Fakat bu şairlerden edebiyatımızda büyük tesirler uyandıranlarının Şevket-i Buhârî ve Urfî-i Şîrâzî olduğu bir gerçektir. Özellikle Urfî-i Şîrâzî, edebiyatımızda pek az şaire nasip olmuş bir alakaya mazhar olmuş; şiirleri Osmanlı sahası edebiyat mahfillerinde münazara konusu edilmiş; üzerine onlarca şerh yazılmış, hatta XVII. yüzyıldan sonra Urfî'nin şiirleri üzerine düşünceler serd eden şârihlere "Urfidân" yahut "Urfişinâs" gibi lakaplar verilmiştir. Bu çalışmada XVI. yüzyılda başlayan Hint akımının kurucularından ve en önde gelen temsilcilerinden biri olan Urfî-i Şîrâzî'nin hayatı, eserleri edebi şahsiyeti üzerinde durulacak; Türk şairlerinin şiirlerinden hareketle Urfî'nin Türk şairleri üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılacaktır.

## 1. Hayatı<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Urfî'nin hayatı konusunda en kapsamlı çalışmalar Urfî Külliyyat'ını tahkikli olarak neşreden Muhammed Veliyyu'l-Hak El-Ensârî'nin (**Külliyyât-i Urfî-i Şîrâzî**, İntişârât-i Dânişgâh-i Tahran, 2000/1378, I/111-119), Rıza Kurtuluş'un ("Örfî-i Şîrâzî", **DİA**, İstanbul 2007, XXXIV/96-97), Edward G. Browne'nun (**A Literary History of Persia**, Cambridge 1959, IV/245-249), Mohammed Shafî'nin ("Örfî", **İslam Ansiklopedisi**, MEB Yayınları, İstanbul 1964, IX/481-482) ve P. E. Losensky'nin ("Urfî", **The Encyclopaedia of Islam**, Leiden 2000, X/892) çalışmalarıdır. Bunlar dışında bizzat gördüğümüz, okuduğumuz ve müracaat ettiğimiz başka kaynaklar da mevcuttur. Fakat bu eserler, yukarıda zikrolunan eserlerin özeti mahiyetinde bilgiler olduğundan ayrıca referans gösterilmedi. Bu eserler şunlardır: Allame Şiblî Numânî, **Şî'rü'l-Acem yâ Târih-i Şu'arâ vü Edebiyât-i İrân**, Tahran, 1363, 66-111; Rızâzâde Şafak, **Târih-i Edebiyât-i İrân**, Şiraz 1352/1973, 370; Abdulkâdir İbn-i Mülûk Şâh, **Müntehabât-ü't-Tevârih**, (Çev. Sir Wolseley Haig), Delhi 1986, III/392-393; Said Nefîsî, **Târih-i Nazm u Nesr der İrân u der Zebân-i Fârisî**, trhs., I/417-418; Annamaria Scimmel, "Örfî", **Dictionary of Oriental Literatures**, (Ed. Jiri Becka), London, trhs, III/147; Seyyid Naimuddin, "Some Unkown Qasides of Urfî of Shiraz", **İslamic Culture**, 1956/October, 1-2; Ali Nihad Tarlan, **İrân Edebiyatı**, İstanbul 1944, 120-121; Ozan Yılmaz, **Urfî'nin Kasidelerine Yapılan**

Asıl adı Seyyîdî Muhammed Hasan, lakabı ise Cemâleddîn'dir.<sup>2</sup> Doğum tarihi hususunda ittifak olmamakla beraber bütün tezkireciler onun 36 yaşında vefat ettiğinde hemfikirdirler ve bundan hareketle Urfî'nin 963/1556 yılında Şîrâz'da dünyaya geldiğini belirtmektedirler.<sup>3</sup> Dedesi Çâdırbâf denmekle meşhur Cemâleddîn Seyyîdî, babası ise Şîrâz'da idarî (şer'i) ve hukukî (örfî) görevler üstlenen Zeynelâbidîn Ali Belevî'dir ki Urfî, babasının mesleğine nisbetle "Urfî" mahlasını kullanmıştır.<sup>4</sup> Eğitimine Şîrâz'da başlayan Urfî, aklî ve naklî ilimleri tadrîs etmekle yetinmeyip sanatkâr fıtratına uygun olarak nesih hat ve mûsikide kendini yetiştirmiş, dönemin ünlü şairlerinden Tarhî-i Şîrâzî, Kadrî-i Şîrâzî ve Mollâ Gayretî gibi şair ve ediplerin şiir meclislerinde bulunmuştur.<sup>5</sup> Şîrâz'da bulunduğu sırada Mevlânâ Hüseyin Kâşî'nin himayesinde olan Urfî, edebî ve ilmî faaliyetleri destekleyen Safevî hükümdarları I. Tahmasb ile I. Abbâs'ın şiir meclislerinde bulunmuş ve bu meclislerde okunan Baba Figânî'nin gazellerinden etkilenerek gazeller yazmıştır.<sup>6</sup>

Kaynakların aktardığına göre yirmi yaşında geçirdiği çiçek hastalığı sebebiyle çehresi harap olan Urfî, oldukça gururlu, haşin, kavgacı ve mütekebbir bir mizaca sahipti.<sup>7</sup> Çevresiyle iyi ilişkiler kuramayan Urfî, muasır şairlerle - özellikle Vahşî-i Bâfkî (ö. 991/1583) ile- yaşadığı husumet nedeniyle 993/1585 yılında Şîrâz'dan ayrılır.<sup>8</sup> Urfî'nin Şîrâz'dan Hindistan'a gidişinin sebepleri arasında Hint-Türk devletinin şairlere fazlaca önem vermesi, Ekber Şah'ın,

---

**Türkçe Şerhler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi SBE 2004, 11-13; Necip Fazıl Duru, "Şîrâz'dan Hindistan'a Örfî'nin Sergüzeşti ve Klasik Türk Şiirinde Örfî-i Şîrâzî", **bilig**, 26, Ankara 2003, ss.117-145; S. Çaldak, K.Yoldaş (Haz.), **Neşatî, Şerh-i Müşkilât-i Bazı Ebyât-ı Urfî**, Kubbealtı Yay., Malatya 2000, 9-10.

<sup>2</sup> Ensârî, 111; Kurtuluş, 96; Browne, 242; Shafi, 481; Losensky, 892.

<sup>3</sup> Ensârî, 111; Kurtuluş, 96.; Browne, 242; Shafi, 481; Losensky, 892.

<sup>4</sup> Ensârî, 112; Kurtuluş, 96; Browne, 242; Shafi, 481; Losensky, 892. Kaynaklarda Urfî'nin gençliğinde Seydî mahlasını kullandığı da yazılıdır. bkz. Shafi, 481.

<sup>5</sup> Ensârî, 112; Kurtuluş, 96; Browne, 242; Shafi, 481; Losensky, 892.

<sup>6</sup> Ensârî, 112; Kurtuluş, 96; Browne, 242; Shafi, 481; Losensky, 892.

<sup>7</sup> Ensârî, 117, 118; Shafi, 481; Losensky, 892; Fatma Tulga Ocak ve Hüseyin Daniş, Urfî'nin İran edebiyatında saldırgan micazı ve keskin dili ile meşhur olduğunu ve mağrur bir kişilik olması hasebiyle İran'da pek sevilen bir şair olmadığını belirtirler. Hüseyin Daniş, Urfî'nin şiirlerinde, Sa'dî, Enverî, Ebu'l-Ferec, Hakanî gibi büyük İran şairlerinden daha üstün bir şair olduğunu terennüm etmesinden İranlıların rahatsız olduğunu ve sevmediğini dillendirir. bkz. Hüseyin Daniş, "Urfî", **Yolların Sesi**, 26, İstanbul 1935, 478; Fatma Tulga Ocak, "Nef'i ve Eski Türk Edebiyatındaki Yeri", **Ölümünün Üçyüze Yılında Nef'i**, AKMY, Ankara 1991, 24. Browne ise Urfî'nin Şii olmadığı için sevilmediğini ima eder. Nitekim delil olarak da Urfî'nin Şii şairlerin isimlerinin yazılı olduğu *Mecâlisu'l-Mü'minîn*'de yer almamasını gösterir. bkz. Browne, 249; Ensârî, 115.

<sup>8</sup> Ensârî, 112; Kurtuluş, 96; Browne, 246; Shafi, 481; Losensky, 892.

Sultan Baykara gibi şair ve alimler meclisleri kurması ve bu meclislerdeki şüara ve ulemaya fazlaca ihsan ve himmet etmesi de zikredilir.<sup>9</sup> Urfî, 993/1585 yılında Cirun Limanı'ndan gemi ile Ahmednagar'a gelmiş oradan da Fethpûr-Sikrî'ye 19 Rebiülevvel 993/10 Mart 1585 tarihinde vâsıl olmuştur. Orada Ekber Şah sarayının önde gelen şairlerinden Feyzî-i Hindî ile mülâki olduktan sonra Afganlılara karşı muharebe halinde olan Ekber Şah'ın yanına Feyzî ile birlikte Attok'a gider. Daha sonra Feyzî, kendisini sarayın melikû's-suarâsı Mesîhuddin Ebü'l-Feth Gilanî'yle tanıştırır. Onun aracılığıyla sanat sever kumandan Abdurrahîm Hân-i Hânân'a intisap eden Urfî ondan pek çok ihsan görür ve onun vesilesi ile Ekber Şah'a ve Şehzade Selim'e yakınlık sağlar.<sup>10</sup> Keşmir seferi münasebetiyle yazdığı *Kaside-i Keşmîriyye*'yi Ekber Şah'a sunan Urfî, Şah'ın hizmetine girerek hayatının sonuna kadar sarayda kalır. Urfî-i Şîrâzî 36 yaşında Şevvâl 999/Ağustos 1591 tarihinde dizanteriden<sup>11</sup> ölmüş ve Lahor'a defnedilmiştir. Fakat 30 yıl sonra İtimâdü'd-Devle'nin veziri Mir Sabir İsfahânî tarafından kabri Necef'e nakledilerek orada yeniden defnedilmiştir.<sup>12</sup>

Urfî'nin meşrebi hakkında da pek çok farklı rivayet vardır. Bazıları onun mülhit bazıları Şî'a-i İsna Aşere'ye müntesip olduğunu ifade etmekte bazıları ise onun Sünniliğine hükmetmektedirler. Bu yüzden vefatına düşülen tarihler dahi farklılık göstermektedir. Örneğin onun mülhit olduğuna inanan Molla Abdulkadir Bedâyûnî onun vefatına "دشمن خدا" (düşmen-i Hudâ) (h. 999) tarihini düşerken bir başka şair de "هادئ کلام عرفی شیرازی" (Hâdî-i kelâm Urfî-i Şîrâzî) (h. 999) şeklinde bir tarih düşmüştür.<sup>13</sup>

Bunun yanı sıra Urfî'nin meşrebi hakkında Anadolu'da bir de Kızılbaşlık iddiası vardır. Onun şiirlerinde kullanılan bazı ibare, mazmun ve mefhumlar, görünüş itibari ile şeriata aykırı durduğundan bazı şahıslar onun hakkında Kızılbaş, mülhit olduğu dedikodusunu çıkarmışlardır. Kendi ülkesinde de bu tür ithamlara maruz kalan Urfî-i Şîrâzî'yi, özellikle XVII. yüzyılda ülkemizde ciddi bir şekilde Kızılbaş olarak niteleyenlerin hatta onun mülhitliğine kail olanların sayısının pek çok olduğu Osmanlı sahasında kaleme alınan şerhlerden anlaşılmaktadır. Vefatının ardından Osmanlı topraklarında artan popüleritesiyle bu dedikodular daha da artmıştır. Buna karşılık, XVII ve XVIII.

<sup>9</sup> Ensâri, 113; Kurtuluş, 96; Browne, 246; Shafi, 481; Losensky, 892.

<sup>10</sup> Ensâri, 113; Kurtuluş, 96; Browne, 246; Shafi, 481; Losensky, 892.

<sup>11</sup> Bazı kaynaklara göre Urfî, şair Feyzî tarafından zehirlenmiştir. Bu rivayetler için bkz. Ahmet Hulûsî Rizeli, *Terceme-i Sergüzeştname-i Urfî-i Şîrâzî*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 2071.

<sup>12</sup> Ensâri, 113; Kurtuluş, 96; Browne, 242; Shafi, 482; Losensky, 892.

<sup>13</sup> Ensâri, 115; Çaldak, Yoldaş, 10.

yüzyıllarda pek çok şârihin Urffî'nin şeriate aykırı görünen şiirlerini şerh ederek onu şeriat dairesine almaya çalıştığı da görülmektedir. Nitekim Urffî'nin şiirleri üzerine yazılan şerhler incelendiğinde görülecektir ki bu şerhlerin çoğunluğu onun zahiri şer'e muvafık olmayan şiirleri üzerine yapılmıştır. Bu şârihlerden birisi de Muhammed b. İbrahim Tellizâde Vehbî'dir. *Şerh-i Gazeliyyât-ı Urffî-i Şîrâzî* isimli eserinin dibacelerinde özellikle bu husus üzerinde durur ve uzun uzun çeşitli delillerle Urffî'nin Kızılbaş olmadığını ifade eder. Yine şerhte nerede şeriate aykırı görünen bir söz varsa orada "bakın bu sözde Urffî şunu demek istedi, Kızılbaş/münkir değildir", "bakın bu beyit/mısra onun ahiret inancını teyid eder" nevinden sözler sarf ederek Urffî'yi şeriat dairesine çekmeye çalışır.

Tellizade Vehbî, Urffî'nin Kızılbaşlığı hususunda şerhin dibacesinde<sup>14</sup> şunları söylemektedir:

*"Fi'l-ḥaḳîka 'Urffî-i Şîrâzî ḥazretleri 'aşrınıñ ferîdi bir vücûd-i kâmil u merd-i 'ârifî bi'llâh olduğuna reyb ü gumân yokdur zîrâ ki bunuñ kelâm-i dürebârında olan piçâpiç me'ânî vü şanâyî-i şî'riyye ve teşbîhât u isti'ârât u kinâyât u maẓmûnât herkesüñ kelâmında bulunmaz ve hem gâyetle İslâm'ı ve i'tikâdı muḥkem vücûd-i şîrîn kimesne olduğuna şübhe yokdur zîrâ ki bu ḥaḳîr, ḳaşâ'idîñ ekşerine mütâla'a itdüm ve ḥâlâ gazeliyyâtınıñ nişfini daḫi şerḫ idüp nişf-i âḫirine şurû' eyledim aşlâ umûr-i âḫireti inkâr idecek bir sözüne râst gelmedüm. Belki tâ'ife-i ḥukemânüñ, firâk-i dâllenüñ münkir oldukları eşyâyı cümleten kendüsi ebyâtında işâret idiyor ve işbât idiyor ḥâşâ ki bu cins merd-i kâmilüñ 'aḳîdesinde ḥalel vâḳî' ola. Nihâyet ba'zı zâhid-i ḥuşklar kelâm-i dürebârında vâḳî' olan maẓmûnât-i ğarîbeye 'adem-i ittîlâ'dan sinelerinde âteş-i ḥıḳd u ḥased galeyân idüp dirler ki 'Urffî, **Kızılbaş'dur** -ḥâşâ ve kellâ- **Çehâr Yâr-i Güzîn** sevmez, **eger seveydi lâbud bir maḥallde zıkr iderdi** feemmâ dîde-i inşâf ile nigerân olunsa bu da'vâyı iden aḫmaḳlar ne ḳadar lâya'ḳılâne cevâb dimişlerdir ve illâ Kızılbaş olduğuna delilüñ eger budur ki **ḥâk-i Şîrâz'da zuhûr itmîşdir, ol tarafuñ âdemi cümleten Kızılbaş'dır dîrsen** bu cevâbı diyen şahş-i bâḫlu'l-vücûda bi-ḥasbe's-şer' ta'zîr-i belîğ lâzım gelür zîrâ ki ḥâk-i Şîrâz'dan bu ḳadar evliyâ ve bu ḳadar 'ulemâ ve bu ḳadar meşâyih ve bu ḳadar mü'ellif ve bu ḳadar muşannif zuhûr idüp dîn-i İslâm'a revnaḳ virmişlerdir ve 'alâ'l-ḥuşûş Meşâbih-i Şerîf'in şârihlerinden Mazharu'd-dîn Şîrâzî gibi vücûd-i şerîf ve Şeyḫ Sa'dî gibi vücûd-i kâmil ve Hâce Hâfız gibi vücûd-i pürçüd cümleten ḥâk-i Şîrâz'dan zuhûr itmîşlerdir ve **eger delîlüñ budur ki niçün bir sözünüñ lafzı, Çehâr Yâr-i Güzîn'i zıkr itmemişdir** cevâb budur ki câ'iz ki bir yerde degil on yerde zıkr itmîş ola feemmâ kendüsinden şoñra tâ'ife-i Revâfize'nüñ ellerine dîvânçesi*

<sup>14</sup> (Vurgular bizim) Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3410, 256a-257a; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T 3912, 276a

*girüp lafz-i Çehâr Yâr-i Güzîn'i kelâm-i dürebârlarından iḥrâç itmiş olalar ve cā'iz ki şarâhaten olmayup kinâyeten dimiş ola ve cā'iz ola ki hiç zıkr itmemiş ola mücerred Çehâr Yâr-i Güzîn'i zıkr itmedüğine binâen Kızılbaş olduğına hüküm olunmak lâzım gelince Hâce Hâfız-i Şirâzî ḥazretleri ki beyne'n-nâs Lisânü'l-Ġayb ve Tercemetü'l-Esrâr dimekle şöhret virmiş iken aña daḥi Kızılbaş diyelüm zîrâ ki Hâce Hâfız daḥi aṣlâ Çehâr Yâr-i Güzîn'i zıkr itmemiştir. İmdi 'azîz-i men, insân-i kâmilü'l-vücûda elzem olan budur ki "El-mü'minü 'alâ's-şalâḥ" diyüp ḥüsn-i i'tikâd şâhibi ola -ḥâşâ ve kellâ-az ve çok vücûdında cevher-i kıbâliyyet olup ve üns ü idrâk şâhibi olan kimesne Çehâr Yâr-i Güzîn'e buğz u 'adâvet ide. Belki cân u gönülden muḥibb-i sâdıḳ olup bende-i fermânberi olur."*

## 2. Eserleri

### 2.1. Divan

Urfî, ilk Divan'ını 996/1588 yılında tertip etmiştir. Bu Divan'da 26 kaside, 270 gazel ve tamamı 700 beyite tekabül eden kıt'a ve rubailer yer almaktaydı. Ölüm döşeğinde iken düzenlenmesi ve yeniden tertip edilmesi için yeni yazılan şiirleri de muhtevi yazmaları Abdurrahmân Hân-ı Hânân'a göndermiştir. Abdurrahîm Hân-ı Hânân da bu yazmaları şair Muhammed Kâsım İsfahânî'ye vererek tertibini istemiştir. İsfahânî ilk Divan'dan faklı olarak mesnevileri de dahil edip bir Külliyyât cem' etmiştir ki bunun toplamda beyit sayısı 14000'e tekabül etmektedir. Mollâ Abdalbâkî en-Nihâvendî de Urfî'nin terceme-i hâlini yazarak bu külliyyâtın mukaddimesine eklemiştir. Risâle-i Nefsiyye'nin de dahil edildiği bu Külliyyât, 1880 yılında Kanpûr'da Gulâm Hüseyin Cevâhirî tarafından neşr edilmiştir. (Tahran, hş.1357/1978). Bu Külliyyât'ın tahkikli neşirleri ise Muhammed Veliyyülhak Ensârî (Tahran, hş.1378/1999) tarafından yapılmıştır.

Urfî, tüm bu Divan tertiplerinden başka 6.000 beyitlik bir Divan tertibini de gemiyle Fethpûr-Sikri'ye giderken denize düşürerek kaybetmiştir. Bunu Divan'ındaki şu gazelin mısralarından öğrenmekteyiz:

Raşad-i şer' -i hüner çun neşved maḥv ki men      رصد شرع هنر چون نشود محو که من

Şeş hezâr âyet-i aḥkâm-i hüner bâḥteem      شش هزار آیت احکام هنر باخته ام

Gofte ger şod zi kefem şükr ki nâgofte be câst      گفته گر شد ز کفم شکر که ناگفته به جاست

Ez du sâd geneç yekî moşt guher bâḥteem<sup>15</sup>      از دو صد گنج یکی مشت گهر باخته ام

<sup>15</sup> "Hüner şeriatinin hükümleri mahvolmasın ki ben hünerin ayetlerinin altı bin beytini kaybettim. Eğer söylenen [altı bin beyit] elimden gittiyse şükr olsun ki söylenmemiş [sözler] yerindedir. İki yüz hazineden bir avuç güheri kaybetmişimdir [ne çıkar.]"



Nitekim gazellerini şerh eden Urfalı Tellizade Vehbî de şerhinde Urfî'nin *Divan*'ının kaybolduğunu ve yeniden bir *Divan* tertip ettiğini belirtir:

"[...] deryâ-yi sefer iderken şuya ğark olmuş bu def'a tekrâr yeñiden başlamış altı biñ beyt dahî söyleyüp ittihâd-i dîvân zuhûra getürmüş. İşte bu beytde ve bu ğazelde ol ahvâle işârât vardır."<sup>16</sup>

## 2.2. Mahzenü'l-Esrâr

Nizâmî-i Gencevî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ını taklitle mesnevisini yazmışsa da kendisine has mazmunlar kullanmaya çalıştığı bu eserini tamamlamaya ömrü vefa etmemiştir.<sup>17</sup>

## 2.3. Mecma'u'l-Ebkâr

Hem Türk hem de İran edebiyatında pek çok şair tarafından kendisine öykünülen büyük şair Nizamî'nin (ö. 611/1214-?) *Mahzenü'l-Esrâr* adlı eserine nazire olarak yazılan 1355 beyitlik bu eser, aruzun Recez bahrinden *Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün* vezniyle yazılmıştır. Klasik mesnevi tertibine uygun olarak tevhid, tahmid, na't ve mîraciyye bölümleri ile başlayan bu mesnevî birbirinden bağımsız, alegorik kısa tasavvufî hikayelerden meydana gelir. Bu hikâyelerde Cüneyd-i Bağdâdî ve Rabiâ Hatun gibi mutasavvıfların hallerinden yola çıkılarak vahdet-i vücûd düşüncesi terennüm edilir. Urfî, bu eserinde kaside ve gazelleri kadar olmasa da mecaz ve istiârelerle süslenmiş müphem bir dil kullanmıştır. Şekil ve muhteva bakımından kemale erdirilememiş bir mesnevî görünümündeki bu eser Muhammed Kâsım İsfahânî'nin tertip ettiği *Külliyât* içerisinde yer almaktadır.<sup>18</sup>

## 2.4. Şîrîn ü Ferhâd

Nizamî'nin (ö. 611/1214-?) *Hüsrev ü Şîrîn* isimli mesnevisine nazire olarak yazılan bu 435 beyitlik eser, aruzun Hecez bahrinden *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün* vezniyle yazılmıştır. Urfî'nin bu eserinde klasik mesnevî tertibinin dışına çıktığı görülür. Klasik tertibe göre başta bulunması gereken tevhid eserin sonunda, münacatlar ise eserin başında yer alır. Şair eserinin girişinde söz tahtını Gence'den Şîrâz'a taşıdığını söyleyerek Nizamî ile boy ölçüşür. Urfî'nin eseri yazmaktaki maksadı, ne Ferhâd ile Şîrîn'in aşk macerasını anlatmak ne de Şîrîn'in güzelliğini tasvir etmektir. O, bu eserinde Nizamî-i Gencevî'nin yazmış olduğu mesnevideki Ferhâd ve Şîrîn'in bşalarından geçen olaylarla

<sup>16</sup> Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3410, 120<sup>a</sup>; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T 3912, 22<sup>a</sup>

<sup>17</sup> Kurtulmuş, 96.

<sup>18</sup> Çaldak, Yoldaş, 15.

ilgilenmemiş onların aşklarını daha çok tasavvufî açıdan değerlendirmiş fakat kendisine has mazmunlar kullandığı için bu eserini de tamamlamaya ömrü vefa etmemiştir.<sup>19</sup>

### 2.5. Risâle-i Nefsiyye

Manzum ve mensur karışık yedi sayfalık tasavvufî bir risale olan eser, şairin kendi nefis muhasebesini yaptığı; kendinden hareketle okuyucuya mesajlar verdiği, dönemine göre oldukça sade bir dille yazılmış bir eserdir. Bu eser kütüphane kayıtlarında *Nefs-i Nefs* olarak da geçmektedir.<sup>20</sup>

### 2.6. Sâkinâme

Bazı edebiyat tarihçileri tarafından *Divan'* da yer alan bir mesnevî olarak da kabul edilen *Sâkinâme*, şarabın insan üzerindeki etkilerinden bahseden, her beyti 'gel ey saki' nidasıyla başlayan aruzun Mütekarib bahrinin *Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün* vezniyle yazılmış 65 beyitlik bir eserdir.<sup>21</sup>

### 3. Edebî Şahsiyeti

Küçük yaşlardan itibaren Sa'dî-i Şîrazî'nin *Divan'*ını elinden bırakmayan hatta bir nüshasını da istinsah eden; daha sonra Safevî hükümdarları I. Tahmasb ve I. Abbâs'ın şiir meclislerinde okunan Baba Figânî gazellerinden etkilenen Urfî, başlangıçta kendine has bir üslup ortaya koyamamıştır. Mûsiki, hüsn-i hat, tıp, kelâm, fıkıh gibi pek çok ilim dalında kendini yetiştiren Urfî, özgün bir üslup özelliği kazanmak için gayret göstermiştir. Muasırları nazarında bilgili, kültürlü, âlim, ârif, zeki, nüktedân, hazır cevap olmasının yanı sıra bir o kadar da mağrur ve mütekebbir olarak tavsif edilen Urfî, daha sonraki yıllarda manzumelerindeki anlam bütünlüğü ile yeni bir eda, mecaz ve teşbihlerindeki canlılığıyla özgün bir üslup geliştirmeyi başarmıştır. Bunun farkında olan Urfî, kendisinin Enverî, Hâkânî, Nizâmî ve Sa'dî gibi büyük sabık şairlerden daha iyi olduğunu iddia etmiş ve bu minvalde şiirler kaleme almıştır.<sup>22</sup>

Sebk-i Hindî akımının kurucusu ve en önemli şairlerinden olan Urfî-i Şîrazî'nin şiirlerinde kısa vezinleri, redifleri sıkça kullandığına; gazelin bütünlüğünü bozan beyit merkezli bir şiir anlayışına sahip olduğuna; konuşma diline ait sözcükleri sıkça kullandığına; lafızdan ziyade manaya ve hayale önem verdiğine; hikmetli söz söyleme çabası içerisinde olduğuna; söz ve ses tekrarlarına sıkça başvurduğuna; yeni orijinal yapı ve terkipler oluşturduğuna;

<sup>19</sup> Çaldak, Yoldaş, 15-16.

<sup>20</sup> Çaldak, Yoldaş, 16.

<sup>21</sup> Çaldak, Yoldaş, 16.

<sup>22</sup> Şafi, 481.

somutlaştırma, alışılmamış bağdaştırma ve duyular arası geçiş içeren ifadeler ve tezat, paradoks, örneklemeye sıkça yer verdiği; ince ve nazik bir dil için arkaik kelimeler kullandığına; orijinal mazmun ve hayal oluşturabilmek için mısra' ve beytin belâgat tarafını çoğu zaman ihmal ettiğine tesadüf edilmektedir. Tüm bunların yanı sıra Urfî şiirinin bir de illetli yanı vardır ki bu ise tetebbu-i izâfât, ta'kid, ibhâm, iğrâk, gulûv gibi belâgata aykırı unsurların şiirinde sıkça görülmesidir.

Kasidelerinde “[...] güzel hayal ve ibareler varsa da istiareler üzerinde o kadar ısrar eder ki okuyucu çoğu zaman kastedilen anlamı göremez.” Hatta kasideleri o kadar “[...] fikir ve his yoğunluğuna sahiptir ki memduh bu kasidelerde âdeta kaybolur.”. “Gazellerinde başlıca muvaffakiyeti ise felsefî fikirleri ve yüksek idealleri şiir halinde ifade etmesinden [...]” gelmektedir.<sup>23</sup> Bu bakımdan özellikle Urfî'nin kasidedeki revîşi kendinden sonra gelen pek çok Fars ve Türk şairi etkilemiştir.<sup>24</sup> Urfî'nin, “durağanlaşmış şiir lisanına yeni birçok tabirler ve edalar” ilave etmesi ve “şuaranın o zamana kadar alışmış oldukları bedî beyan tarzını bir tarafa bırakıp görkemli, tuntuşak ve manaca çok sanatlı bir ifadeyi onun yerine ikâme etmesi” başka şairler tarafından örnek alınmasına sebep olmuştur.<sup>25</sup>

#### 4. Edebiyatımıza Yansımaları

Edebiyatımızda telifte bulunan pek çok müellifin eserlerini taradığımızda bazı ediplerimizin Urfî-i Şîrâzî'nin şiirlerine tahmisler ve nazireler yazdığı; mana iktibasında buldukları; bazı ediplerimizin ise çeşitli vesilelerle Urfî-i Şîrâzî'nin şiirlerinden bahsettikleri görülmektedir. Özellikle Sebk-i Hindî'nin Osmanlı'da büyük bir ilgi uyandırmasıyla Urfî'nin popülaritesi de -bilhassa XVII. yüzyılda- zirveye ulaşmıştır. Hatta XVII. yüzyıldan sonra yazılan tezkirelerin hemen hepsinde terceme-i hali verilecek şairin şiir söylemedeki kudretine göre Urfî-i sâni, Urfî-i Rûm gibi nitelendirmelere mazhar olduğu görülmektedir.<sup>26</sup> Mesela *Tezkire-i Rıza*'da Ali isimli bir şair için “müellefâtı dahi kasâid ve gazeliyyâtı gibi bî-şumâr ve beyne'n-nâs Urfî-i sâni deyü şöhret-şi'âr idi” denmektedir.<sup>27</sup>

Şu an için tespit edebildiğimiz kadarıyla Urfî-i Şîrâzî'den ilk bahseden, onun şiirlerine nazireler yazan şairimiz Nef'î'dir. O, Farsça *Divan*'ında Urfî'nin

<sup>23</sup> Çaldak, Yoldaş, 12.

<sup>24</sup> Çaldak, Yoldaş, 13.

<sup>25</sup> Daniş, 478. Duru, 120.

<sup>26</sup> Filiz Kılıç, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, 308-309.

<sup>27</sup> Es-Seyyid Rıza, *Tezkire-i Rızâ*, İkdâm Matbası, Desaadet 1316, 11.

İkbâl-i kerem mîgezed erbâb-i himem rā اقبال کرم میگزدا ارباب همم را

Himmet neḥored nişter-i ārī vü ne‘ am rā<sup>28</sup> همت نخورد نیستر آری و نعم را

matla’lı meşhur naatına

Der fitne icāzet dehem er pāy-i ḫalem rā در فتنه اجازت دهم ار پای قلم را

Ber farḫ-i Ferîdûn şikened mäh-i ‘alem rā<sup>29</sup> بر فرق فریدون شکند ماه علم را

matla’lı naatıyla nazire yazmıştır.<sup>30</sup>

Yine Nef’î, *Farsça Divanı*’ndaki Urfî’ye nazire olan bir başka naatının bir beytinde Urfî’nin fikir yönüne de vurgu yapar ve ondan övgüyle bahseder:

Zihî devlet ki ‘Urfî rā müselleḥ şod der endîşe زهی دولت که عرفی را مسلم شد در اندیشه

Ki bâ kilkeş koned secde livā-yi Ḥân-i Ḥânâneş<sup>31</sup> که با کلکش کند سجده لوی خان خانانش

Süleyman Nazif, vaktiyle Nef’î tarafından istishâb olunmuş ve Nef’î’nin el yazısıyla haşiye yazılı, mührü vurulu bir *Urfî Divanı*’nı amcazadesi Ali Emîrî Efendi’nin ‘irfan-i millete’ vakfettiğini ve üzerinde “Şehirde bundan mükemmel *Divan* görmedim. *Sâkinâme*’si yoğidi. Anı dahi aşığısına yazdım. (Ve biraz aşağıda da yine o yazı ve siyah mürekkeple) Nef’î-i fakîr”, ibaresinin mestur olduğunu belirtmektedir ki bu vesika bize Nef’î’nin Urfî hayranlığını tam manasıyla göstermektedir.<sup>32</sup> Bu eser Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Eserler Bölümü 403 numarada kayıtlı *Urfî Divan*’ıdır.

<sup>28</sup> “Keremin ikbali (teveccühü) himmet erbabını ısıtır, himmet evet ve hayır neşterini yemez.”

<sup>29</sup> “Kalemin ayağına eğer fitne izin verirsem, alem ayını Ferîdûn’un başı üzerinde yarar.”

<sup>30</sup> Nef’î, *Divân-ı Farisî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü TY 3064, 61<sup>b</sup>. Fatma Tulga Ocak, Nef’î’nin Farsça *Divân*’ındaki on altı kasidenin çoğunun Urfî’ye nazire olarak yazıldığını belirtmektedir. (Fatma Tulga Ocak, “XVII. Yüzyıl Şâiri Nef’î ve Kaside”, *Türk Bilgi*, 3, 2002, 67) Oysa bu bilginin düzeltilmeye ihtiyacı vardır. Nef’î’nin yazdığı naatlar Urfî’ye naziredir, diğerlerine nazire demek zor. Bunu Haluk İpekten de teyit etmektedir: “Nef’î, Urfî’nin dört kasidesini tanzir etmiştir.” (Haluk İpekten, *Nâil-i Kadîm Hayatı ve Edebî Kişiliği*, Atatürk Üniv. Edb. Fak. Yay., Ankara 1998, 71) Bu minvalde Süleyman Nazif’de şunları belirtmektedir: “Nef’î na’tlarında Urfî’yi, kasidelerinde Enverî’yi taklit eder.” (Süleyman Nazif, “İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri”, *Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası*, 9 Mart 1918, 111/58-27, 519.) Ayrıca Süleyman Nazif, bu nazireyi Urfî’ninkinden daha güzel bulur: “Her iki kasideyi tetkik ettim. Nef’î’nin azâmet-i beyânı huzûrunda hayrân u mebhût olmakla beraber, Erzurumlu beni, Şirazlı kadar i’cab ve teshir etti. Nef’î’yi cidden tebçil edelim.” (Süleyman Nazif, “İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri”, *Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası*, 9 Mart 1918, 111/58-27, 520.)

<sup>31</sup> “Ne büyük devlet ki Urfî’ye düşüncede teslim oldu ki onun kalemine Hân-ı Hânân’ın bayrağı secde etmiştir.”

<sup>32</sup> Duru, 128-129; Fatma Tulga Ocak, “XVII. Yüzyıl Şâiri Nef’î ve Kaside”, 64.

Bunun dışında Nef'î, kasidelerinde çeşitli vesilelerle Urfî-i Şîrâzî' den ve diğer Fars şairlerinden hareketle kendinin şiir kuvvetinden bahsetmekte hatta şiir gücünün onları dahi geçtiğinden dem vurmaktadır. Mesela Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde fahriye bölümüne gelince kendini tutamaz ve kendine Urfî-i Rûm dendiğini belirtir:

İktizâ etdi biraz yâve anuçün neyleyim  
 Yohsa dâ'im böyledir bana *hitâb-i rûzgâr*  
*Urfî-i Rûm* Enverî-i asr u Hâkânî-i ahd  
 Feyzî-i mu'ciz-dem-i vahy-iktisâb-ı rûzgâr  
 K.17/30-31

Yine kendisine Urfî-i Rûm denmesine şaşırılmaması gerektiğini, Urfî gibi meşhur olmasına bir mani olmadığını ve en az onun kadar seçkin bir şair olduğunu şöyle ifade eder:

*Urfî-i Rûm idüğüm* cümle ederler teslim  
 Görsele ger bu kasîdem büleğâ-yi A'câm  
 K.50/66  
 Devletinde n'ola *Urfî gibi* meşhûr olsam  
 Var mı bir bencileyin şâ'ir-i pâkîze-edâ  
 K.18/81

Esasında Nef'î sadece bir Urfî takipçisi olarak anılmak istenmez. Pek çok mısrasında Urfî ve diğer Fars şairlerini geçtiğini terennüm eder:

*Nazâketde metânetde kelâmum benzemez aslâ*  
 Ne *Urfî*'ye ne Hâkânî'ye bu bir *tarz-ı âherdir*  
 K.20/36  
 Okudukça bu şi'r-i dil-pezirim bezm-i âlemde  
 Eder zinde *revân-ı Urfî-i merhûm* u mağfûrî  
 K.35/45

*Kalır mı yâ Urfî*'den söz seylemede Nef'î  
 Hoş-lehçe ise ger o *pâkîze-edâdır* bu  
 G.100/733

<sup>33</sup> Metin Akkuş, *Nef'î Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

Şunu açıkça ifade etmek gerekir ki "Nefî, Farisî'ye ne kadar muktedir bir şair olursa olsun, Türkçe'deki merteye-i kemaline yükselemez. Çünkü ötekinde mukallit, berikinde müciddir."<sup>34</sup> "O, bizim büyük bir şairimiz, medâr-i iftiharımızdır fakat üstadları olan şuârâ-yı Acem'le arasında bir mukayese te'sîs etmekten zâtına olan hürmetimize hürmeten ictinâb etmeliyiz."<sup>35</sup>

Bir Nefî takipçisi ve taklitçisi olan<sup>36</sup> Râmî (ö.1049/1640) de Urfî'yi tanır ve şiirlerinde ondan bahseder hattâ Nefî'nin Urfî-i Rûmluk iddiasını hem tasdik eder hem teşrik:

O tab'-ı pâk ile 'Urfî-i Rûm olduğuna hâlâ  
Acem'de Rûm'da teslîmi vardır cümle yârânun  
K.30/92  
Urfî-i Rûm'em mukarrer mülk-i nazm içre bugün  
Sözüme şahid bu da'vâda lisânumdur benüm  
Kıt'a.11/2<sup>37</sup>

XVII. yüzyılın önemli şairlerinden Fehim-i Kadim (ö. 1057/1647) de Urfî'yi haylice seven, okuyan ve şiirlerinden bahseden şairlerdendir. Hatta kendisinin 1047/1637 yılında bir *Urfî Divan'ı* istinsah ettiğini *Divan'*ındaki Farsça tarih manzumesinden öğrenmekteyiz:

عزیز دهر کن یا رب چو شد تاریخ اتمامش      'Azîz-i dehr kon yâ Rab çü şod târîh-i itmâmeş  
برون آمد کنوز عرفی چون یوسف ز چاه کلک      Birün âmed kunûz-i Urfî çün Yûsuf zi çâh-i kilk<sup>38</sup>  
Farsça Şiirler. IV

Urfî şiirlerine beslediği derin muhabbet ve ihtiramı kasidelerinden birinde açıkça ifade eder:

Merhaba şî'r-i Urfî-i Şîrâzî  
Ki odur turfa keyf-i ruhânî  
Şî'ri büthane-i nezâketdür  
Tab'ı mir'ât-ı sûret-i Mânî  
K. XVII/42-43

<sup>34</sup> Süleyman Nazif, "İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri", **Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası**, 9 Mart 1918, 111/58-27, 519

<sup>35</sup> Süleyman Nazif, "İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri", **Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası**, 9 Mart 1918, 111/58-27, 520.

<sup>36</sup> Erdal Hamami, **Râmî Dîvânı**, KTBY, Ankara 2001, 6.

<sup>37</sup> Fatma Zehra Kavukçu, **Râmî Dîvânı**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 2000.

<sup>38</sup> "(Urfî'yi) dünyanın azizi kıl ya Rab! Onun (divanının yazımının) itmamına tarih oldu bu: Yusuf gibi Urfî'nin hazineleri kalem kuyusundan dışarı çıktı."

Fakat Fehîm'in diğer şairlerin aksine kendine bir üstünlük atfetmediğini sadece Urfî ve diğer Sebki Hindî şairleri gibi olmaya çalıştığını, onları geçmek gibi bir iddiasının da bulunmadığını manzumelerinde rahatlıkla anlayabiliyoruz:

Ya Urfî'yem ya Hâkânî disem bu tab' ile câ'iz  
 Ki itdüm Rûm u Mısr'ı gıbtageh Şîrâz u Şîrvân'a  
 K. VII/58  
 Yâ Urfî'dür yâ Tâlib yâ Fehîm üstad-i kâmindür  
 Selis ü âşînâ bir şâir-i-şî'r-i garîb olsa  
 G.CCLIV/5<sup>39</sup>

XVII. yüzyılın mühim simalarından ve önde gelen Mevlevî şeyhlerinden Sabûhî Ahmed Dede (ö. 1057/1647) de Urfî-i Şîrâzî'nin tesiri altında kalan Mevlevî şairlerdendir. *Dîvân'*ında yer alan *Sâkînâme'*sinin yanı sıra Farsça şiirlerinin de Urfî-i Şîrâzî'nin açık tesiriyle kaleme alındığı; Urfî'nin şiir anlayışına benzer pek çok yön barındırdığı görülmektedir.<sup>40</sup>

Yine XVII. yüzyıl şairlerinden Şehrî'nin (ö.1071/1660) de *Divan'*ında Urfî'den bahsettiği, onun şiirlerinden haberdar olduğu görülmektedir. Öyle ki Urfî'nin kendi şiirlerini görse onu kıskanacağını belirtir:

Sühan-ı derdnâk-i Urfî'den  
 Şehrî her vechile habîr benem  
 G.100/8  
 Göreydi tâzegî-i nutk-ı şûhumı Urfî  
 Rûh-i necâbete eylerdi gurre-i tahsîn  
 K.1/12<sup>41</sup>

Nâ'îl-i Kadîm (ö.1077/1666), Klasik Türk şiirinin yeni bir tarza evrilmesinde en başta gelen şairlerdendir. Sebki Hindî akımının ve doğal olarak da Urfî'nin tesiri altında kalan Nâ'îl'nin üslubunda, özellikle gazellerinde bu tesiri görmek mümkündür. Nitekim Nâ'îl, *Divan'*ında iki kasidede Urfî'den övgüyle bahseder:

<sup>39</sup> Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metninin Bugünkü Türkçesi*, AKM Yayınları, Ankara 1991.

<sup>40</sup> Ayrıntılı değerlendirme için bkz. Oğuz Yılmaz, İbrahim Akça, "Sabûhi Ahmed Dede, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Farsça Şiirlerinde Görülen Örfi-i Şîrâzî Etkisi", *Dokuzuncu Uluslararası İran Dil ve Edebiyat Kongresi*, İran, 2014.

<sup>41</sup> Şener Demirel, *17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi) Hayatı, Sanatı, Divanının Tenkitli Metni ve Tahlili*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ 1999.

Huld-ı i'cazdır el-hak *dil-i Urfî* ki henüz

Tâzedir nütfe-i endîşe-i gevher-zâyı

K.V/28

Ol hoş-nüvis münşî-i *Urfî-tabî'atin*

Zannım budur ki olmaya âlemde hemseri

K.XX/29<sup>42</sup>

Büyük Mevlevî şairlerden Neşatî Dede (ö. 1085/1674), *Urfî Divanı* şârihlerinden biri olması hasebiyle Urfî'nin şiirleri üzerine kafa yormuş ve onun şiirlerinin müşkil kısımlarını izah eden bir şerh kaleme almıştır. Bu sebeple Urfî'nin şiirini en iyi tanıyanların başında gelmektedir. *Divan'*ında çeşitli vesilelerle pek çok kez Urfî'nin ismini anan Neşatî, kendisinin zamanının Urfî'si olduğunu ve Urfî'ye denk şiirler yazdığını iddia eden beyitler kaleme almıştır:

*Urfî-i mu'cize-perdâz-ı zamânem* ki ider

Şi'rüme reşk ü hased nâdire-sencân Fehîm

K/9-29

*Benem ol âlem-ârâ şâ'ir-i Urfî-tabîat* kim

Hayâlüm olmada revnak-rübâ-yı nazm-ı Hâkânî

K/13-31

Hudavendâ zamânunda benem ol şâ'ir-i yektâ

Ki nazmum olmada eş'âr-ı *Urfî* ile *hem-pâye*

K/10-40

Neşatî'nin bazı manzumeleri ise tıpkı Şehrî gibi Urfî ve diğer Fars şairlerinin kendi şiirlerini görmeleri halinde kıskanacaklarını ifade eden bir tarzdadır:

Bu hoş edâyile şi'rüm ki *reşk-i Urfî*'dür

Şikest iderse n'ola kadr-ı nazm-ı Selmân'ı

K/11-34

Benem ki *bîm-i zuhûrumla Urfî-i Şîrâz*

Diyar-ı Hinde gidüp oldı *rû-be-râh-ı 'adem*

K/21-36

Rûh-i *Urfî* kim Neşatî *dâğ dâğ-ı reşkdür*

Dil-harâb-ı hâme-i ma'nî-tırâzundur senün

G/74-5

<sup>42</sup> Haluk İpekten, *Nâilî Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990.



Hatta Neşatî, kendisinden o kadar emindir ki Urfî'yi anlamanın anahtarının kendi hayallerini anlamak olduğunu dile getirmiştir:

Olmayan *nakş-ı hayâlumle* Neşâtî *âşinâ*  
Resm-i *kilk-i Urfî-i Şîrâz* bilmez *neydügin*  
G/96-6<sup>43</sup>

XVII. yüzyılın önemli şairlerinden biri olan Mezâkî (ö. 1087/1676) de yine Urfî-i Şîrâzî'yi dilinden hiç düşürmeyen isimlerdendir. Mezâkî, Urfî ile o kadar hemdem olmuştur ki kendisine yaşadığı dönemde Urfî-i sâni denmiştir. Nitekim Güftî de *Teşrifâtü's-Şuârâ'* da ondan ikinci Urfî olarak bahseder:

Oldı ol mefhar-ı sūhan-dânî  
Mülket-i Rûm'a *Urfî-i sâni*<sup>44</sup>

Tıpkı Nefî gibi Mezâkî de *Divan'*ında kendisinin Urfî-i Rûm olduğunu ve hatta Urfî ve arkadaşlarının yazdığı şiirlerini okusalardı, kendisini kıskanıp öveceklerini ifade eder:

Nazm-ı bülend-ahterüfe *reşk ider*  
*Urfî* ile Muhteşem-i rûzgâr  
K.4/32

Görseler ger bu kasîdem bana *reşk eylerdi*  
*Urfî* vü Tâlib ile Muhteşem-i Kâşânî  
K.9/71

Akl-ı kül *kilk-i sūhan-küsterüme reşk eyler*  
Kalem-i *Urfî* ile hâme-i Vassâf degül  
G.265/6

Tâlib ü *Urfî* degül Enverî vü Hâkânî  
Görseler nazmumu *tahsîn idelerdi* her-bâr  
K.10/63

Yine Mezâkî asrın Urfî'si olduğunu her fırsatta ifade eder:

İrdi sıyt-ı sūhanüm hitta-i Şîrâza dahi  
*Urfî-i Rûm* idügüm añladı yârân-ı 'Acem  
K.17/72

<sup>43</sup> Mahmut Kaplan, *Neşatî Divan*, Akademi Kitabevi, İzmir 1996.

<sup>44</sup> Kâşif Yılmaz, *Güftî ve Teşrifâtü's-Şuarâsı*, AKMY, Ankara 2001, 218.

Mezâkî-veş n'ola makbûl-i erbâb-ı kemâl olsañ

Bu *asrun* biz dahi bir '*Urfî-i devrânıyuz cânâ*

G.2/7

Ey Mezâkî rû-şinâs-ı şehr-i nazm olsam n'ola

*Urfî-i mu'ciz-dem-i Rûmum* ki Şirâzum budur

G.122/10

Ey Mezâkî var iken eş'âr-ı pür-sûzun senün

*Rûmda* hiç nazm-ı *Urfî-i 'Acem añulmasun*

G.352/9

Bende hatm oldı sühan-küsterî-i tarz-ı cedîd

Gerçi kim Tâlib ile *Urfî mukaddem geldi*

K.11/24

Bu minvalde pek çok beyti olan Mezâkî'nin memduhunu överken de Urfî'nin şiir gücünden istifade ettiğini görmekteyiz:

Ne Tâlib itmege *kâdir olur vasf-ı hümmâyınuñ*

Ne hõd *Urfî* gibi bir şâ'ir-i şöhret-şi'âr eyler

K.8/95

Memdûhına bir böyle senâ itmedi gitdi

Ne Tâlib ü ne *Urfî* ne Selmân-ı zamâne

K.12/79

Sebk-i Hindî'nin aşırı abartma yönüne şiirlerinde çokça yer veren Mezâkî'ye göre Urfî'nin şiirleri, kendinden sonra okunmaz olmuştur:

*Okunmaz oldı* gazeller miyân-ı meclisde

Ne nazm-ı '*Urfî* vü Tâlib ne şi'r-i Bâkî var

G.89/5<sup>45</sup>

İsmi edebiyat dünyamızda pek bilinmeyen Nâzif (ö. 1106/1693) de şiirlerinde Urfî-i Şirâzî'den bahsetmekte, ondan üstün şiirler kaleme aldığından dem vurmaktadır:

Ne *Urfî*'yem ne Tâib *vasf-gûy-i çâr-i yârim ben*

Direm kim kasr-ı şî'rim hüsn-i çâper-i erkân göstereşün

K.2/37

<sup>45</sup> Ahmet Mermer, *Mezâkî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*, AKMY, Ankara 1994.

Kânûn-ı pertev-i meh-i mecmu' a-i Nazîf  
 Urffî vü Enverî' de aranmış bulunmamış  
 G.147/7<sup>46</sup>

Yine aynı dönemin pek bilinmeyen şairlerinden olan Nakşî (ö.1114/1702) de *Divan'*ında kendisinin zamanının Urffî'si olduğundan dem vurur, Urffî'nin hayatta olsa şiirini tahsin edeceğini belirtir:

Tab'-ı pür-zûr ile gûyâ Kahramân-ı 'âlemem  
 Görse tahsîn ü pesend eylerdi Urffî Enverî  
 K.VI/49

Nazm-âver-i Urffî-i zamânsun Nakşî  
 Kıldıñ yine rûh-ı şu'arâ-yı selefi şâd  
 G. XLIV/5<sup>47</sup>

XVII. yüzyılın en mühim şairlerinden biri olan Nâbî'nin (ö. 1124/1712) de Urffî'nin şiirleriyle meşgul olduğu ve bunların manaları üzerine kafa yorduğu bilinmektedir.<sup>48</sup>Bunun haricinde Nâbî, Urffî'nin

Kûy-i 'aşk est u heme dâne vü dâm est ĩncâ كوى عشقست و همه دانه و دامن و دامست اينجا  
 Cilve-i merdum-i âzâde ĥarâm est ĩncâ<sup>49</sup> جلوه مردم آزاده حرامست اينجا

matla'lı beş beyitlik gazeline şu mısralarla başlayan bir tahmis yazmıştır:<sup>50</sup>

Şehr-i ĥüsn est ki sermâye be kâm est ĩncâ شهر حسنت كه سرمايه بكامست اينجا  
 Mâyê-i dâd u sited bâde vü câm est ĩncâ<sup>51</sup> مایه داد و ستد باده و جامست اينجا

<sup>46</sup> Murat Darıcık, *Nâzif Divanı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Sivas 2006.

<sup>47</sup> Emrah Ayhan, *Nakşî Divanı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi TAE, İstanbul 2000.

<sup>48</sup> bkz. M.Akif Gözitok, "Türk Edebiyatında Urffî-i Şirazî Şerhleri, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.19, İstanbul 2017, 77-122.

<sup>49</sup> "Her (buğday) tanesi ve tuzağın yeri aşk mahallesi olan burası, başıboş insanların cilve (etmesinin) haram olduğu bir yerdir."

<sup>50</sup> Şerife Ördek, *Nâbî'nin Farsça Divançesi (İnceleme-Türkçeye Çeviri-Tenkitli Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Üniversitesi SBE, Nevşehir 2012, 163. Süleyman Nazif, Nâbî'nin bu ve benzeri tahmisleri hakkında şunları söyler: "Merhumda bir de garip bir merak varmış: Bir çoğunu değme Acem şairlerinin tanzir etmeye cür'et edemeyeceği bir takım gazelleri tahmis etmek, her iki mısra'a ördüğü üç yama o kadar sırtır ki insanın keşke üstadımız -hiffet mi, taklit mi ne diyelim-bu halleri göstermeseydi diyeceği geliyor." (Süleyman Nazif, "İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri", *Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası*, 9 Mart 1918, 111/58-27, 521.)

<sup>51</sup> "Sermayesi gönül muradı olan güzellik şehridir burası, alışverişin sermayesi şarap ve kadeh olan bir yerdir burası."

Nâbî, yine *Hayriyye'nin Matlab-ı Hüsn-i Kelam-i Mevzun* babında Urfî'yi ve bazı Fars şairlerini şu sözlerle methetmiştir:

“Şu'arâ-yı Acem'ün Dîvânı  
*Hüsn-i tabîr ü ma'ânî kânı*  
 Tâlib ü Sâ'ib ü *Urfî* vü Selîm  
 Feyzî-i Hind ü Nazîrî vü Kelîm  
 Tâzegûyân-ı zamanda Şevket  
 Mâ'ni-i tazeye virdi suret”<sup>52</sup>

*Türkçe Divan'*ında Urfî'den ve bazı Fars şairlerinden bahis açan Nâbî, memduhu Kara Mustafa Paşa'nın Urfî ve Sâ'ib'i kolaylıkla anlamasını, onun ilmî muktesebatının yüksekliğine yorumlar ve Mustafa Paşa'ya övgülerini şu beytiyle ifade eder:

Ana Allah bir âlî tabîat eylemiş ihsan  
 Ki beyt-i Sâ'ib ü *Urfî*'ye bîpervâ *virür ma'nâ*

C.I, K/Tarih.16/21

Mezakî'de de görüldüğü üzere çoğu XVII. yüzyıl şairleri Memduhlarını överken Urfî'yi anlamalarını övgüye layık bir ölçüt olarak görürler. Nâbî'nin kasidelerindeki tavsiflerinin bir unsuru olan bu vasıf, memduhu Musahib Mustafa Paşa'yı överken de görülmektedir:

İtmiş üstâd-ı ezel *Urfî* vü Hâkânî'den  
 Feyz ile *mertebe-i tab'-ı şerîfin* berter

C.I, K. 9/44

XVIII. yüzyıldan itibaren Türk şairler, Urfî ile kendilerini kıyas bile etmeyip ondan üstün olduklarına kanaat getirmişlerdir. Bu yüzyıldan sonra Osmanlı şairi Fars şairi karşısında özgüvenli bir tavır takınır. Bu özgüvenin ilk örneklerini bu yüzyılın en yenilikçi ve önemli şairlerinden biri olan Nedîm'de (ö.1143/1730) görmek mümkündür:

Dedi kim ey hüner-âmüz-ı Zahîr ü *Urfî*  
*Ne durursun ele al hâme-i sihr-efşânı*

K.20/5

Benim ol gûy-rübâ kim ser-i meydanımda  
 Ser-i *Urfî* vü Nazîrî *ham-ı çevgâna* gelir

K.16/38

<sup>52</sup> Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî*, AKMY, Ankara 1995, 258.

Bununla birlikte Nedîm, Urffî'nin büyük bir şair olduğunu dolaylı yollarla, çeşitli vesilelerle söyler ve bu büyük şairin hakkını teslim eder. Bunun ilk örneği Nedîm'in 1140/1727 yılında Üsküdar'daki Fener Bahçesi'nin tamiri için yazdığı bir tarih manzumesinde karşımıza çıkmaktadır. Nedîm, bahçenin en güzel vasfını Urffî'nin yapabileceğini işaretle şu beyti söyler:

Bunu seyr etmeden gitdi cihandan neyleyim *Urffî*  
Ki *Keşmîriyyesin bârî edeydi âteşe ilkâ*

Tarih.7/15<sup>53</sup>

Nedîm de tıpkı Nâbî gibi kasidelerinde memduhuna Urffî bile senin vasfında aciz kalırdı diyerek Urffî'nin şiir gücünü kullanmaktadır. Nedîm'in şu beyiti bu imgenin sadece bir örneğidir:

Sen ol sadr-ı mu'azzamsın ki görse *haşmetin Urffî*  
Ederdi çün girîban çâk vasfı hân u hâkânı

K.31/8<sup>54</sup>

Sebk-i Hindî'nin edebiyatımızdaki en önemli temsilcilerinden Arpaeminizâde Sâmi Efendi (ö.1146/1734), bir Urffî şârihi olarak onun şiirinden fazlasıyla istifade etmesine rağmen, *Divan'*ında sadece bir kere alaycı bir tavırla Urffî'nin adını anar:

Pây-i taht-i suhanumda olamaz *haçlet ile*  
'*Urffî zânû-zede-i sandelî-i pindârî*

K.8/83<sup>55</sup>

Son dönem Klasik Türk Edebiyatı'nın en büyük şairlerinden Şeyh Gâlib (ö. 1213/1799), Urffî'yi bilen, ondaki cevherden haberdar olan bir zattır. Nitekim *Divan'*ında yer alan ve

Sâkî ver ol piyâle-i elmâsa ferr ü tâb  
Elmâs içinde mevc ura ammâ ki lâl-i nâb

mısralarıyla başlayan *Sâkînâme'si*<sup>56</sup>

Beyâ sâkî ân teşnegî râ besenc *بیا ساقی آن تشنگی را بسنج*

Pes ez ârzû-yi dil-i mâ merenc<sup>57</sup> *پس از آرزوی دل ما مرنج*

Urffî'nin *Sâkînâme'si*ni andırmaktadır.

<sup>53</sup> Muhsin Macit, *Nedîm Divânı*, Akçağ Yay., Ankara 1997.

<sup>54</sup> Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Divân'ı I-II*, MEB Yay., İstanbul 1997.

<sup>55</sup> Fatma Sabiha Kutlar (Haz.), *Arpaemini-zade Mustafa Sâmi, Divân*, Ankara 2004.

<sup>56</sup> Muhsin Kalkışım, *Şeyh Gâlib Divânı*, Akçağ Yay., Ankara 1994.

<sup>57</sup> "Gel ey sâkî, bu susamışları tart sonra bizim gönlümüz arzusundan incitme"

Yukarıda belirttiğimiz üzere XVIII. yüzyıldan itibaren Türk şairleri, büyük bir özgüvene sahip olarak kendilerini pek çok Fars şairinin üzerinde görmekteydiler. Bu husus, Şeyh Gâlib'de kendisini şu beyitlerle dışa vurmaktadır:

Kasîde semtin ihyâ etmedir sâyende maksûdu

*Ferâmuş etdirem şâirlere Urfî-i sehîârî*

K.15/33<sup>58</sup>

Benzer bir durum, Sünbülzade Vehbî'de (ö.1224/1809) de karşımıza çıkmaktadır. Muasırlarından hiç de farklı olmayan bir edayla Urfî'nin çok büyük bir şair olduğunu *Türkçe Divan*'ında dile getiren Sünbülzade Vehbî'nin şu beyitleri buna örnek teşkil etmektedir:

İşitmiş cânib-i Şîrâz'a azmim şerm edip Urfî

Hemân Sa'dî vü Hâfız ile girmiş zîr-i gabrâyâ

K.29/56

*Hicâb edip beni Şîrâz'da* görünce hemân

Derûn-ı hâke nihân oldu 'Urfî-i fehîâr

K.50/85

Gitdim isbât-ı vücûd etmek için Şîrâz'a

Eyledim Urfî-i fehîâr ile gaogâ-yı sühan

K.50/102

Ol Hüsrev'im ki tab'ımın iklim-i nazmda

Urfî vü Muhteşem gibi var niçe çâkeri

Tutdu serinde Şevket ü Hâkânî-i zamân

*Dîvânım* oldu cümlesiniñ zîb-i efseri

K.39/36-37<sup>59</sup>

Hatta yazdığı kasidelerin birine "Harf-endâzî-i Urfî" (Urfî'ye laf atma) ismini veren Sünbülzade Vehbî, iki kasidesinde *Urfî Divanı*'ndan tefe'ül yaparak bunları kasidesine ilave eder:

Tefe'ül eyledim âsâr-ı nazm-ı Urfî'den

Bu kıt'a çıkdı hemân hasb-i hâl-i nâ-hemvâr

<sup>58</sup> Muhsin Kalkışım, *Şeyh Gâlib Divânı*, Akçağ Yay., Ankara 1994.

<sup>59</sup> Ahmet Yenikale, *Sünbülzade Vehbî Divanı*, (E-Kitap), Kültür Turizm Bakanlığı Kültür Eserleri, 2012.

*Cihân beğestem ü derdâ ki hiç şehîr ü diyâr  
Nedîdeem ki fûrûşende baht der bâzâr  
Zi mancınîk-i felek seng-i fitne mûbârid  
Men eblehâne gürîzem der âbgîne hisâr*

K.50/45-47

Buldu gül-geşt-i musallâsında Şîrâz'ın beni  
Nahl-i tab'ımdan kopardı *Urfî*-i fehâr gül  
Ben de telmîh eyledim ta'rîz ile bu mısra'ın  
*Bûlbûlî ez bâğ-ı mâ bi'grifte der minkâr gül*

K.38/35-36

Yukarıda isimlerini andığımız şairlerinin haricinde *Divan*'larında *Urfî*-i Şîrâzî'den bahseden pek çok şair mevcuttur. Bunların bir kısmı "*Urfî*'nin şiir çevrelerince kabul görmüş adından yararlanmak suretiyle, genel duyguları harekete geçirerek, kendi şairliklerine/şiirlerine dikkati çekerler. Bu anıslarda şairlerin, *Urfî*'yi okumuş olup olmadıkları genellikle belli ve önemli de değildir."<sup>60</sup> Bu durumu Râmî bir kasidesinde şöyle dile getirir:

Elinde her biri *Dîvân-ı Urfî* gezdirebilir dâim  
Görenler zann ide tâ kim *mezâyâsın* bilür anın

K.18/130<sup>61</sup>

Bu şairlerin çoğu ondan üstün olduğundan dem vururken bazıları da memduhunu övmeye *Urfî*'nin bile çaresiz kalacağı imgesinden hareketle şiirlerinde *Urfî*'yi anar. Sayısı hayli fazla olan bu şiirlerin tamamını buraya yazmayacak, sadece örnek olması açısından birer beyit şahit göstermekle iktifa edeceğiz.

Bu "daha az bilinen" şairler de tıpkı Nâbî ve Mezakî gibi büyük şairlerin yaptıklarına benzer şekilde memduhunu överken *Urfî*'den istifade etmişlerdir. Memduhlarını vasfetmede *Urfî*'nin bile çaresiz kalacağını belirterek memduhu yücelten ve Hân-ı Hânân seviyesine çıkartan bu şairlerin beyitleri şu şekildedir:

*Urfî irfanın iderdi vâsf Şevket şevketin  
Birisi yazmazdı bundan gayrısın dîvânuna*

Nevres-i Kadîm, K.2/24<sup>62</sup>

<sup>60</sup> Duru, 121.

<sup>61</sup> Fatma Zehra Kavukçu, *Râmî Dîvânı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 2000, 110.

<sup>62</sup> Hüseyin Akkaya, *Nevres-i Kadîm and his Turkish Dîvân (Nevres-i Kadîm ve Türkçe Dîvânı)*, Harvard University, 1996.

Reva mıdır ki *evsâf-ı celîlünde hamûş* olsun

Bu ahdün Enverîsi *Urfî-i meşhûrî* Selmânı

Yenişehirli Avnî, K.23/62<sup>63</sup>

Edâ-yı hak ne mümkün padişâhum vâsıf-ı pâkinde

Eğer *Urfî* vü Nef'î *çâresüzdür* 'aczi-ikrarı

Subhizade Azîz, K.41/35<sup>64</sup>

O hâkân-ı mu'azzam kim anun *vâsfında âcizdür*

Hezârân Enverî vü *Urfî* vü Nef'î vü Hâkânî

Muvakkitzade Mehmed Pertev, Tarih.7/25<sup>65</sup>

Hatâ etmem eger *Urfî'ye* şer'î etmesem nisbet

Benim *memdûhumu* görseydi söylerdi belîğâne

Vakanüvis Ahmed Lütfî, K.48/5<sup>66</sup>

“Bir güzelsin ki *senün vâsfını tasvîre* sezâvâr degül Hâfız u Tâlib kalem-i '*Urfî* vü Sâ'ib emel-i Sâhib ü Tâ'ib dahı tahrîrine kâtib olamaz [...]"

Vahyî, Bahr-i Tavîl/35

Eger şeh-bâz-ı tab'um 'âleme açsa per-i î'câz

Hezâran Sâ'ib ü *Urfî* vü Hassânı şikâr eyler

Vahyî, K.6/12

Çeşm-i şeh-beyt-i şî'r-i *Urfî'ye*

*Sürme-i İsfahândur* hâmem

Vahyî, K.10/18<sup>67</sup>

Bu şairler içinde Urfî'ye üstünlük iddiasında bulunanların sayısı da az değildir:

<sup>63</sup> Lokman Turan, **Yenişehirli Avni Bey Divanı'nın Tahlili Encümen-i Şuara ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 1998.

<sup>64</sup> Sadık Erdem, **Subhi-zade Azîz ve Dîvân'ı**, Fakülte Kit., Isparta 2001.

<sup>65</sup> Mehmet Ulucan, **Muvakkit-zade Mehmed Pertev-Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ 2005.

<sup>66</sup> Özlem Düzlü, **Divânçe-i Vak'a-nüvis Ahmed Lütfî**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2008.

<sup>67</sup> Hakan Taş, **Vahyî Divanı ve İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2004.



Tâze-nevâ-yı *Urfî*-i Şîrâzı itdi pest

Nâmî sarîr-i kilik-i bedâyi' -beyânumuz

Nâmî, G.166/7<sup>68</sup>

Ben ne *Urfî'yim* ne Hâkânî ol üstâd degilim

Nâtıkamdan *ders alır eslâf-ı an zuhrü'l-gıyâb*

Eşref Paşa, K/ XXII/48<sup>69</sup>

*Urfî* olurdu *muhayyere-dârım* Nedîm gulâm

Meşhûdî olsa Şevket-i nazm içre şânımız

Fâik Ömer Efendi, K/XXXIV/16<sup>70</sup>

*Yetişeydi* zamânıma *Urfî*

Ger *geleyidi* yanıma *Urfî*

Istılâh ile 'örfü ser-tâ-pâ

*Hayretinden* ederdi nâ-peydâ

Mîrzâzade Sâlim, Mesnevî.36/15-16<sup>71</sup>

Şimdi benim o şâ'ir-i mu'ciz ki *nazmuma*

*Hem-denk olur mu* Hâfız u *Urfî* vü Enverî

Hanyalı Nûrî, K.10/10

Sîm ü zer olmadıkça tabî'at ne key müfid

*Nesh et* velev kemâl ile *Urfî* vü Şevket'i

Hanyalı Nûrî, K.15/11<sup>72</sup>

*Dîvânım* idüp *imtiyâz şî'rim* iderlerdi *niyâz*

A'câm u Rûm ehl-i Hicâz *Urfî* ile Nef'î Lebîd

Antepli Aynî, K.6/35

Şevket'den *ince fikretim* çokdur *sühanda dikkatim*

*Urfî*'ye gâlib kuvvetim bu lutfı Yezdân eyledi

Antepli Aynî, K.8/11<sup>73</sup>

<sup>68</sup> Ahmet Yenikale, **Ahmet Nâmî Divanı ve İncelemesi**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2002

<sup>69</sup> Gülçin Tanrıbuyurdu, **Eşref Paşa Dîvânı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi SBE, Kocaeli 2006.

<sup>70</sup> Arzu Coşkunyürek, **Fâik Ömer Efendi: Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi SBE, Muğla, 2007.

<sup>71</sup> Adnan İnce, **Mîrzâ-zade Mehmed Sâlim, Divân**, Ankara 1994.

<sup>72</sup> Abdullah Aydın, **Hanyalı Nûrî Osman ve Divanı**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2009.

<sup>73</sup> Mehmet Arslan, **Antepli Aynî Divanı**, Kitabevi Yay., İstanbul 2004.

Gâlib u *Urfî* vü Nef'î'ler kalur *bî-menfa'at*

Pür-belâgat tuysalar *bu tavr-ı üstâdâneyi*

Zâik, G.101/12<sup>74</sup>

Hayâl-i Şevketâsâ mevc urur bahr-i safâ bunda

Ki *Urfî* hükm ile Pertev ben itmeme pek tehî da'vâ

Muvakkitzade Pertev, Mukattat. IV/11<sup>75</sup>

Bu şairler arasında Urfî'den üstün olduğunu iddia edenler olduğu gibi tevazuyu elden bırakmayanlar da mevcuttur. Bu bakımdan Urfî gibi olmaya çalışan hatta Urfî-i Rûm, Urfî-i sâni olduğunu iddia eden şairlerin sayısı da az değildir:

Lehce-tırâz-ı *Urfî-i Şîrâz* olup Sa'îd

Âteş-zebân-ı pey-rev-i pîr olmak isterin

Said Giray, G.128/8<sup>76</sup>

Nesîm-i lutf esüp bir nev-bahâr açdı yine tab'um

Donatsun gülleriyle türbet-i *Urfî-i sehâri*

Hâlet, K.2/28<sup>77</sup>

Ruhsat olsa hâme-i *mu'ciz-beyân-ı tab'uma*

*Urfî* vü Nef'î gibi fahriyyede pûyân olur

Hâzık, K.5/8<sup>78</sup>

Eylesem *Urfî-i Şîrâz* ile bahs olmaz 'aceb

Ki virüp lutf-ı Hudâ bâde-i 'irfân bana

Nigârî, G.29/6<sup>79</sup>

Es'ad katı irha-yı inân-ı suhen itdin

*Urfî* gibi bir şâ'ir-i ferzâne misin sen

Esad Efendi, G/CLXXIX/5

<sup>74</sup> Mehmet Karatürk, **Zâik Divanı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2009.

<sup>75</sup> Mehmet Ulucan, **Muvakkit-zade Mehmed Pertev-Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ 2005.

<sup>76</sup> Saadet Karaköse, **Said Giray Divanı**, Denizli 2001.

<sup>77</sup> Çetin Derdiyok, **Hâlet Efendi Divançesi (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)**, Karahan Kitabevi, Adana 2005.

<sup>78</sup> Hüseyin Güfta, **Erzurumlu Şair Hâzık**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001.

<sup>79</sup> Azmi Bilgin, **Nigârî Divanı**, İstanbul 2004.

Çü Es'ad tab'ı üstâdın Sıfâhân-ı ma'ânîdir

Misâl-i Urfî-i Şîrâzî' dir ebyâtının tarzı

Esad Efendi, G/CCXXXVIII/5<sup>80</sup>

Gazelde Şevket-i Rûmum kaside de Urfî

Muhayyelât-ı rubâide sâni-i Hayyâm

Eşref Paşa, K.XIX/66

Hâsılı şimdi benim nâzım-ı sâhibhamse

Hükm eder Urfî-i Rûm olduşumu 'örf-i Acem

Eşref Paşa, K.XX/177<sup>81</sup>

Yok nazîri hele Rûm içre Vesîmin şimdi

Var ise Urfî-i Şîrâzî ya Hâkânîdir

Abbas Vesim, G.58/7

Meta'-ı ma'rifet ra'ic değil bazar-ı âlemde

Vesîm-i mu'cize-gû tut ki Urfî yâ Kemâl olmuş

Abbas Vesim, G.131/4<sup>82</sup>

Ki benim nâtıka-pîrâ-yı mü'eddâ-yı vücûd

Sâni-i Urfî-i yektâ-yı tüvânâ-yı vücûd

Mehmed Şâkir, K. 5/96

Gûş iden fark itmesün Şâkir bu nazm-ı dil-keşüni

Nâzım Urfî-i bihemtâ mıdır yektâ mıdır?

Mehmed Şâkir, K. 37/24<sup>83</sup>

Tarihsel süreçle birlikte Sebk-i Hindî akımı her ne kadar tesir gücünü kaybetse de Urfî'nin şiiri, Tanzimat Dönemi şairleri üzerinde de etkili olmuştur. Urfî'den etkilenen dönemin ünlü şairlerinden ilki, Namık Kemal'dir. Namık

<sup>80</sup> Ali Kemal Şaş, *Esad Efendi Divan'ının Yeni Harflere Çevirisi ve İçerisindeki Çekimli Fiillerin Yapı Bakımından İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KATÜ SBE, Trabzon 2009.

<sup>81</sup> Gülçin Tanrıbuyurdu, *Eşref Paşa Dîvânı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi SBE, Kocaeli 2006.

<sup>82</sup> İbrahim Halil Tuğluk, *Abbas Vesim Efendi; Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2007.

<sup>83</sup> Fatih Cersel, *Mehmed Şâkir Gâlib Efendi Dîvânı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2009.

Kemal'in şiirine Urfî'nin tesirinin çok fazla olduğunu belirten Süleyman Nazif, onun Urfî hayranlığını şöyle ifade eder:

"Namık Kemal Bey, Urfî'nin ziyâde meftûnlarından. Mahdumları Ali Ekrem Beyefendi ile diğer âşinâlarının rivâyet ve şahâdetini merhûmun muharrerâtı da te'yîd ve tevsik eder. Henüz yirmi üç yaşlarında iken Kânî Paşazade Rıfat Bey merhuma yazdığı bir mektupta Urfî'nin üç beyti münderiçtir. Diğer yazularında da Şâir-i Şîrâzî'den sık sık nakl-i ebyât ettiği görülür. Zâtını idrâk etmiş olanların rivâyetine nazaran muhâveratında da Urfî'den muhabbetle bahseder ve münasebet düştükçe ebyâtını okurmuş."<sup>84</sup>

Namık Kemal, Leskofçalı Gâlib'e yazdığı bir mektubunda ise teşbihlerinde Urfî'yi taklit ettiğini açıkça ifade etmiştir: "[...] Esasen iltizâm ettiğim meslek Feyzî yoludur; fakat, bütün ıstılâhât-ı işrâkiyyeye hasrederek teşbih-i şâirânedan mahrumiyetini istemediğimden ekser yerlerinde, Urfî ve Nefî'nin teşbihâtına ve bazı cihetlerinde Şevket'in hayâlâtını taklid eyledim."<sup>85</sup>

Bir Urfî hayranı olan ve gençliğinde Urfî *Divan'*ından seçtiği iki yüze yakın beyti ezberleyen Süleyman Nazif<sup>86</sup>, Tanzimat'ın habercilerinden Yenişehirli Avnî Bey'in Urfî'den "mesrûk" bir beytinin olduğunu fakat talebesi Muallim Nâcî'nin bu sirkati teşhir ettiğini bildirir. Süleyman Nazif, II. Dönem Tanzimat şairlerinden olan Muallim Nâcî'nin de şu beytini Urfî'den harfiyen tercüme ettiğini fakat üstadı Avnî Bey'den ihtiyatlı davranarak aslını da gösterdiğini belirtir:<sup>87</sup>

Ez tazallum bes ki kerdem dâdh'âhân râ dilîr از تظلم بس که کردم داد خواهانرا دلیر

Reşk-i şahrâ-yi kıyâmet sâhtem küy-i torâ<sup>88</sup> رشک صحرای قیامت ساختم کوی ترا

*Belâgât-i Osmâniye* müellifi ve *Sâib Divan'*ı şârihi Ahmed Cevdet Paşa (ö. 1140/1895), gençlik dönemlerinde medrese derslerinden başka Urfî ve Feyzî *Divan'*ını hususî ders olarak okuduğunu daha sonraları da Şevket ve Urfî divanlarını mütalaa etmek üzere Klasik Türk şiirinin müteahhirin şairlerinden Süleyman Fehim Efendi'nin (ö. 1262/1846) Karagümrük'teki evine gittiğini ifade eder.<sup>89</sup> Nitekim bu okumalar daha sonra bir *Saib Divanı* şerhine

<sup>84</sup> Duru, 121-122.

<sup>85</sup> M. Kayahan Özgül, *Leskofçalı Galip Hayatı ve Eserleri*, KTBY, Ankara 1987, 154.

<sup>86</sup> Duru, 122.

<sup>87</sup> Süleyman Nazif, "İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri", *Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası*, 16 Mart 1918, III/59-28, 536.

<sup>88</sup> "Adalet isteyenleri sızlanmamdan o kadar cesaretlendirdim ki senin mahalleni kıyâmet sahrasını kıskandıracak (bir yer) yaptım." Muallim Nâcî'nin şiirlerini kontrol ettiğimizde böyle bir şiiri göremedik. İhtimaldir ki gazete sayfalarında kalmıştır.

<sup>89</sup> Ahmet Cevdet Paşa, *Tezakir*, 40-Tetimme, TTK Yayınları, Ankara 1995, 13.

dönüşmüştür. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 5593 numaradaki müelliflerinin hattı olan *Saib Divanı Şerhi*'nin 'kaf' harfine kadar olan kısmı Süleyman Fehim Efendi'nin, devamı ise Ahmed Cevdet Paşa'nındır. Üstadının ömrü şerhi tamamlamaya vefa etmeyince Ahmed Cevdet Paşa'nın devam ettiği bu şerhin diğer nüshaları, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 5594 ve Beyazıt Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Bölümü 3302 numaralarında bulunmaktadır.

Dönemin velûd müelliflerinden Şemsettin Sâmî (ö. 1322/1904) ise diğer şairlere nazaran Urfî-i Şîrâzî'den etkilenmemiş olup *Kâmûsu'l-A'lâm*'de Urfî'nin ortaya koyduğu üslûbu pek beğenmediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

*"Şu'arâ miyânında büyük bir sît u şöhret kazanmış ve kudemâ-yı şu'âranın mesleğine muğâyir yeni bir çığır açmış ise de çok istiâreler kullandığından maksadı teşbihâtın içinde kaybolur. Binâen'aleyh, her ne kadar metin, ma'nîdar bazı eş'ârî var ise de, umûmiyet üzere âsârî, zevk-i selîm ashâbı indinde makbûl değildir."*<sup>90</sup>

Şemsettin Sâmî'nin bu görüşlerinin tamamen İran tezkirecilerinden aktarma olduğuna inanan Süleyman Nazif, "Urfî-i Şîrâzî'nin *Divan*'ını görmüş olduğuna pek şüpheliyim. Eğer okumuş ve zevkine, mezâyâsına îsâl-i vukûf etmiş olsaydı, velev naklen ve tercemeten olsun, 'âsârî zevk-i selîm ashâbı indinde makbul değildir' demekten tevakkî-i nefis ederdi." diyerek Sâmî Efendi'ye sert bir tepki vermiştir.<sup>91</sup>

Abdullah Cevdet (ö. 1932) *Dilmesti-i Mevlânâ ve Gazâlî'de Marifetullâh; Rubâiyyât-ı Gazalî; Urfî'de Şiir ü İrfân* isimli eserinde, 1900'lü yıllarda Viyana'da incelemeye fırsat bulduğu *Urfî Dîvân*'ında oldukça etkilendiğini; Urfî-i Şîrâzî'nin cihanın en nazik, en hassas ve en kudretli şairlerinden biri olduğunu fakat ne İran'da ne de diğer ülkelerde hak ettiği şekilde takdir olunmadığını ifade etmektedir.<sup>92</sup> Yine bir başka vesile ile onun, "sanat ve dehasının bütün servet ve ihtişamını ruhi hassasiyet ve samimiyetiyle birleştirdiği şiirleri okunurken insan[ın], yüreğinde ilahi bir çarpıntı ve cennete ait bir gönül okşanışı duymama[sının] mümkün..." olmayacağını belirtmektedir.<sup>93</sup>

### Sonuç

Hindistan'da neş'et eden Sebk-i Hindî akımının edebiyatımızda en büyük tesirler uyandıran şairlerinin başında hiç şüphe yok ki Urfî-i Şîrâzî gelmektedir. Edebiyatımızda pek az şaire nasip olmuş bir alakaya mazhar olan Urfî'nin, XVII.

<sup>90</sup> Şemsettin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm I-VI*, İstanbul 1306, IV/3143.

<sup>91</sup> Duru, 121.

<sup>92</sup> Abdullah Cevdet, *Dilmesti-i Mevlânâ ve Gazâlî'de Marifetullâh; Rubâiyyât-ı Gazalî; Urfî'de Şiir ü İrfân*, (haz. Erdoğan Erbay vd.), Çizgi Yayınları, Konya 2014, s.111.

<sup>93</sup> Abdullah Cevdet, 112.

yüzyıldan sonra Türk edebiyatına tesir etmeye başladığı ve takip eden yüzyıllarda bu tesirin arttığı; pek çok şairin Urfî'nin isminden hareketle çeşitli imajlar oluşturduğu; müteakip şairlerinin kendilerini Anadolu'nun Urfî'si addettiği görülmüştür. Yapılan taramalar, edebiyatımızda Urfî'den ilk bahsedenin Nef'î olduğunu; onun dışında Fehîm-i Kadîm, Nâ'îlî-i Kadîm, Neşâtî, Nâbî, Nedîm, Arpaeminizâde Sâmi Efendi, Şeyh Gâlib, Sünbülzâde Vehbî gibi pek çok büyük şairin Urfî'nin şiiri ile bir şekilde ilgilendiğini ve ondan yansımaların olduğunu göstermektedir. Bu büyük şairlerin yanı sıra Râmî, Sabûhî Ahmed Dede, Nevres-i Kadîm, Mezâkî, Nâzif, Nakşî, Şehrî, Yenişehirli Avnî, Subhizâde Azîz, Muvakkitzâde Mehmed Pertev, Vakanüvis Ahmed Lütfî, Vahyî, Nâmî, Fâik Ömer Efendi, Mirzâzâde Sâlim, Hanyalı Nûrî, Antepli Aynî, Zâik, Said Girây, Hâlet, Hâzık, Nigârî, Esad Efendi, Eşref Paşa, Abbâs Vesîm, Mehmed Şâkir gibi şairlerin de şiirlerinde Urfî'den bahsettikleri görülmektedir. Son dönem Osmanlı müelliflerinden Namık Kemâl, Süleymân Nazîf, Muallim Nâcî, Ahmed Cevdet Paşa, Abdullâh Cevdet gibi ediplerimiz de her ne kadar klasik şiirin etkisi kaybolsa bile Urfî'nin şiirinden övgü ile bahsetmekte ve onun şiirinden beslendiklerini ifade etmektedirler.

#### Kaynakça

##### - Kitaplar, Makaleler, Ansiklopediler:

Abdullah Cevdet, **Dilmesti-i Mevlânâ ve Gazâlî'de Marifetullâh; Rubâiyyât-ı Gazalî; Urfî'de Şiir ü İrfân**, (haz. Erdoğan Erbay vd.), Çizgi Yayınları, Konya 2014.

Abdulkadir İbn-i Mülk Şâh, **Müntehabâtü't-Tevârîh I-IV**, (Çev. Sir Wolseley Haig), Delhi 1986.

Ahmet Cevdet Paşa, **Tezakir, 40-Tetimme**, TTK Yayınları, Ankara 1995.

Akkaya, Hüseyin, **Nevres-i Kadîm and his Turkish Dîvân (Nevres-i Kadîm ve Türkçe Dîvânı)**, Harvard Universty, 1996.

Akkuş, Metin, **Nef'i Dîvânı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

Allame Şiblî Numânî, **Şi'rü'l-Acem yâ Târîh-i Şu'arâ vü Edebiyât-i İrân**, Tahran 1363.

Arslan, Mehmet, **Antepli Aynî Divanı**, Kitabevi Yay., İstanbul 2004.

Aydın, Abdullah, **Hanyalı Nûrî Osman ve Divanı**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2009.

Ayhan, Emrah, **Nakşî Divanı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisasn Tezi), Marmara Üniversitesi TAE, İstanbul 2000

Bilgin, Azmi, **Nigârî Dîvânı**, İstanbul 2004.

- Bilkan, Ali Fuat, **Nâbî Dîvân'ı I-II**, MEB Yay., İstanbul 1997.
- Browne, Edward G., **A Literary History of Persia I-IV**, Cambridge 1959.
- Cersel, Fatih, **Mehmed Şâkir Gâlib Efendi Dîvânı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2009.
- Coşkunyürek, Arzu, **Fâik Ömer Efendi: Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi SBE, Muğla, 2007.
- Çaldak, S., Yoldaş, K. (Haz.), **Neşâtî, Şerh-i Müşkilât-i Bazı Ebyât-ı Urfî**, Kubbealtı Yay., Malatya 2000.
- Daniş, Hüseyin, "Urfî", **Yolların Sesi**, 26, İstanbul 1935, 478-487.
- Darıcık, Murat, **Nâzif Divanı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Sivas 2006.
- Demirel, Şener, **17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi) Hayatı, Sanatı, Divanının Tenkitli Metni ve Tahlili**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniverstesi SBE, Elazığ 1999.
- Derdiyok, Çetin, **Hâlet Efendi Divançesi (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)**, Karahan Kitabevi, Adana 2005.
- Duru, Necip Fazıl, "Şiraz'dan Hindistan'a Örfî'nin Sergüzeşti ve Klasik Türk Şiirinde Örfî-i Şîrâzî", **bilig**, 26, Ankara 2003, 117-145.
- Düzlü, Özlem, **Dîvânçe-i Vak'a-nüvîs Ahmed Lütfî**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2008.
- El-Ensârî, Muhammed Veliyyu'l-Hak, **Külliyât-i Urfî-i Şîrâzî I-III**, İntişârât-i Dânişgâh-i Tahran 2000/1378.
- Erdem, Sadık, **Subhi-zade Azîz ve Dîvân'ı**,: Fakülte Kit., Isparta 2001.
- Es-Seyyid Rıza, **Tezkire-i Rızâ**, İkdâm Matbası, Desaadet 1316.
- Gözütok, M. Akif, "Türk Edebiyatında Urfî-i Şîrâzî Şerhleri", **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, S.19, İstanbul 2017, 77-122.
- Güfta, Hüseyin, **Erzurumlu Şair Hâzık**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001.
- Hamami, Erdal, **Râmî Dîvânı**, KTBY, Ankara 2001.
- İnce, Adnan, **Mîrzâ-zade Mehmed Sâlim, Dîvân**, Ankara 1994.
- İpekten, Haluk, **Nâilî-i Kadîm Hayatı ve Edebî Kişiliği**, Atatürk Üniv. Edb. Fak. Yay., Ankara 1998.
- \_\_\_\_\_, **Nâilî Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1990.
- Kalkışım, Muhsin, **Şeyh Gâlib Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1994.
- Kaplan, Mahmut, **Neşâtî Divan**, Akademi Kitabevi, İzmir 1996.

- \_\_\_\_\_, **Hayriyye-i Nâbî**, AKMY, Ankara 1995.
- Karaköse, Saadet, **Said Giray Divanı**, Denizli 2001.
- Karatürk, Mehmet, **Zâik Divanı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2009.
- Kavukçu, Fatma Zehra, **Râmî Dîvânı**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 2000.
- Kılıç, Filiz, **XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- Kurtuluş, Rıza "Örfî-i Şîrâzî", **DİA**, İstanbul 2007, XXXIV/96-97.
- Kutlar, Fatma Sabiha (Haz.), **Arpaemîni-zade Mustafa Sâmi, Dîvân**, Ankara 2004.
- Losensky, P. E., "Urî", **The Encyclopaedia of Islam I-IX**, Leiden 2000, X/892.
- Macit, Muhsin, **Nedîm Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Mermer, Ahmet, **Mezâkî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni**, AKMY, Ankara 1994.
- Ocak, Fatma Tulga, "Nef'î ve Eski Türk Edebiyatındaki Yeri", **Ölümünün Üçyüzlü Yılında Nef'î**, AKMY, Ankara 1991, 16-35.
- Ocak, Fatma Tulga, "XVII. Yüzyıl Şâiri Nef'î ve Kaside", **Türkbilig**, 3, 2002, 63-82.
- Ördek, Şerife, **Nâbî'nin Farsça Divançesi (İnceleme-Türkçeye Çeviri-Tenkitli Metin)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Üniverstesi SBE, Nevşehir 2012.
- Özgül, M. Kayahan, **Leskofçalı Galip Hayatı ve Eserleri**, KTBY, Ankara 1987.
- Rızâzâde Şafak, **Târîh-i Edebiyât-i İrân**, Şiraz 1352/1973.
- Said Nefîsî, **Târîh-i Nazm u Nesr der İrân u der Zebân-i Fârisî**, 1984., I, 417-418.
- Scimmel, Annamaria, "Orfî", **Dictionary of Oriental Literatures**, (Ed. Jiri Becka), London, 1974, III, 147.
- Seyyid Naimuddin, "Some Unkown Qasides of Urî of Shiraz", **İslamic Culture**, 1956/October, 1-2.
- Shafi, Mohammed, "Örfî", **İslam Ansiklopedisi I-XIII**, MEB Yayınları, İstanbul 1964, IX/481-482.
- Süleyman Nazif, "İrân Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri", **Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası**, 9 Mart 1918, 111/58-27, 520-521.)



Şaş, Ali Kemal, **Esad Efendi Divan'ının Yeni Harflere Çevirisi ve İçerisindeki Çekimli Fiillerin Yapı Bakımından İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KATÜ SBE, Trabzon 2009.

Şemsettin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm I-VI**, İstanbul 1306.

Tanrıbuyurdu, Gülçin, **Eşref Paşa Dîvânı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi SBE, Kocaeli 2006.

Tarlan, Ali Nihad, **İran Edebiyatı**, İstanbul 1944.

Taş, Hakan, **Vahyî Divanı ve İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2004.

Tuğluk, İbrahim Halil, **Abbas Vesîm Efendi; Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2007.

Turan, Lokman, **Yenişehirli Avni Bey Divanı'nın Tahlili Encümen-i Şuara ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 1998.

Ulucan, Mehmet, **Muvakkit-zade Mehmed Pertev-Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ 2005.

Üzgör, Tahir, **Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metninin Bükünkü Türkçesi**, AKM Yayınları, Ankara 1991.

Yenikale, Ahmet, **Ahmet Nâmî Divanı ve İncelemesi**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2002

\_\_\_\_\_, Ahmet, **Sünbülzade Vehbî Divanı**, (E-Kitap), Kültür Turizm Bakanlığı Kültür Eserleri, 2012.

Yılmaz Ozan, **Urfî'nin Kasidelerine Yapılan Türkçe Şerhler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi SBE 2004.

Yılmaz, Kâşif, **Güftî ve Teşrifâtü's-şuarâsı**, AKMY, Ankara 2001, 218.

Yılmaz, Oğuz, Akça, İbrahim, "Sabûhi Ahmed Dede, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Farsça Şiirlerinde Görülen Örfî-i Şirâzî Etkisi", **Dokuzuncu Uluslararası İran Dil ve Edebiyat Kongresi**, İran, 2014.

#### - Yazma Eserler

Ahmet Hulûsî Rizeli, **Terceme-i Sergüzeştname-i Urfî-i Şirâzî**, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 2071.

Tellizade Vehbi, **Şerh-i Gazeliyyat-ı Urfi**, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 3410, 76<sup>b</sup> - 257<sup>a</sup>.

Tellizade Vehbi, **Şerh-i Gazeliyyat-ı Urfi**, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T 3912, 3<sup>b</sup>-129<sup>a</sup>.

Nef'i, **Divân-ı Farisî**, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü TY 3064.